

Mgr. Marek Pučalík, O. Cr.

Komenda řádu českých křižovníků a kostel sv. Josefa v Bratislavě

Bakalářská práce

Ústav dějin křesťanského umění - KTF UK Praha

2006

Podnětem k bakalářské práci Mgr. Marka Pučalíka byl jistě pozoruhodný nález tří listů původní plánové dokumentace ke stavbě kostela sv. Josefa při špitálu řádu křižovníků s červenou hvězdou v Bratislavě. Tento objev je z hlediska poznání pozdně barokní architektury i z hlediska dějin uměleckého mecenátu řádu jistě mimořádně významný.

Jeho zpracování zapojil diplomant do vylíčení stručné historie řádu a do podrobnějšího zpracování uměleckých podniků českých křižovníků v barokním období. Uvedené úvodní kapitoly nejsou nijak samoučelné. Jednak podávají poznání představ, které motivovalo umělecké aktivity řádu, seznamují nás s okruhem umělců, který pracoval pro řád v období 17. a 18. století a posléze nás i seznamují k kontakty řádu s významnými osobnostmi světského i církevního stavu, které měly pro rozvoj řádu i pro jeho umělecké podniky nemalý význam. Velmi plasticky je vylíčen ideový i mecenášský rozmach řádu ve druhé polovině 17. a první polovině 18. století. Tyto pasáže práce jsou psány s hlubokým zaujetím a přesvědčivostí, ze kterých je zřejmé, že téma je autorovi i osobně velmi blízké.

Fundace bratislavského špitálu vyplynula z působení křižovníků v Karlových Varech, které tehdy byly místem, kde hledaly zdraví i společenské prožitky nejvýznamnější osobnosti habsburské říše i jiných evropských zemí. Řád, který měl významné kontakty s panujícím císařem získal pro vedení špitálu zamýšleného již jeho předchůdci ostříhomský arcibiskup, kardinál Christian August von Sachsen—Zeit. Akce byla podporována i jeho nástupcem arcibiskupem Emerichem Esterázy. Práce na základě literatury a studia pramenů velmi podrobně sleduje osudy založení špitálu, jeho převedení do správy křižovníků a přípravu stavby řádového kostela sv.

Josefa. Okolnosti přípravy stavby a slavnost položení základního kamene dokládá rozsáhlým citátem z Pamětní knihy bratislavské komendy, uložené v křížovnickém řádovém archivu. Tento pramen potvrzuje i autorství Franze Antona Pilgrama. Dále práce sleduje osudy výstavby kostela, který zřejmě nikdy nebyl zcela dokončen a jako nehotový posléze po zrušení komendy na sklonku 18. století zbořen.

Posléze se autor věnuje rozboru dochovaných tří listů z konvolutu plánů kostela a dvou dobových zpodobení stavby a sousedního špitálu. Pro hodnocení zachovaného projektu je zcela zásadního významu určitá odlišnost oproti podobám kostela, zachyceným na dobové ikonografii. Ta je zřejmá v několika ohledech. Za prvé na průčelí zachovaného návrhu jsou tři portály, na zobrazeních zachovaných v řádovém archivu a na faře ve Starém Kníně je na fasádě pouze jediný, osový portál. Půdorys zachovaného projektu s vyznačením jakéhosi redukováného transeptu ve středním poli lodi, kterému na výkresu hloubkového řezu odpovídá i kreslený náznak konstrukce krovu příčné části střechy, jak neodpovídá zpodobení bočních fasád na obou zachovaných mladších pohledech. Důvod těchto rozdílů může být dvojitý. Především možno předpokládat, že zachované výkresy představují plánovou variantu, která byla ještě před započítím stavby či v jejím průběhu měněna či redukována. Nepochybnou změnu představuje rozdílný počet portálů fasády. Absence rizalitů bočních fasád a nad nimi provedeného příčného úseku střechy může mít shodný důvod. Nelze však ani vyloučit, že byla způsobena opomenutími malířů, kteří stavbu v druhé polovině 18. století zpodobili. Stará ikonografie často zjednodušuje podobu zobrazovaných objektů.

Z hlediska slohového zařazení projektu autor správně poukazuje na některé analogie s jinými díly Franze Antona Pilgrama. Do kompoziční geneze bratislavské fasády bych zařadil ještě zachované průčelí klášterního kostela španělských benediktinů ve Vídni, které ve Pilgramově díle předchází návrh pro Bratislavu asi o jedno desetiletí. Za sporné považuji charakterizování Pilgrama jako následovníka Borrominiho (které ovšem autor přejal ze starší architektury). Hildebrandtův zásadní vliv na tvorbu tohoto umělce je zcela zřejmý, zmíněné borrominismy byly v době Pilgramova života již zcela obecnými slohovými formami.

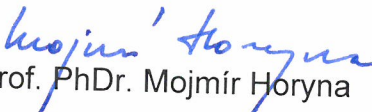
Práce je napsána živým a poměrně dobře čtivým jazykem. Na závadu jsou některé překlepy. Na některých místech postrádám odkazy na literaturu či prameny tam, kde autor konstatuje některé překvapivé skutečnosti. Týká se to třeba tvrzení, že původně chtěli křížovníci pouze opravit gotický kostel při pražském generalátu a

po té se rozhodli pro novostavbu. Zde jsou zřejmě spojeny dvě události, mezi kterým je téměř více než desetiletý časový odstup. Při konstatování stavebních prací na dvoře, rezidenci i kostele v Tursku by bylo vhodné citovat práce Milady Vilímkové. Postrádám i odkaz na literaturu či pramen při zmínce o sochách Jana Brokofa pro kostel v Tachově. Domnívám se, že v partii presbytáře kostela sv. Václava v Lokti je zachováno z větší části starší, gotické zdivo. Hypotéza, že křížovníci měli podíl na objednavce hlavního oltáře pro kostel sv. Karla Boromejského ve Vídni u Ferdinanda Maxmiliána Brokofa je chronologicky nepravděpodobná, neboť ačkoli rád měl o tento kostel zájem již od počátku jeho stavby, dostal jej do správy až v roce 1733, kdy byl Brokof již dva roky po smrti. V případě stavby kaple rezidence v Ďáblicích lze o vlivu K. I. Dientzenhofera uvažovat pouze v rovině jeho obecně slohotvorného působení, které lze sledovat ještě dvě desetiletí po umělcově smrti, nikoli ve smyslu přímého kontaktu. Posléze považuji za vyloučené, že by bratislavský kostel, pakliže již byl v interiéru obkládán mramory, mohl stát bez střechy. V barokní stavební praxi byla střechou končena fáze hrubé stavby. Teprve pod střechou byly zřizovány klenby a teprve zaklenutý prostor bylo možno uvnitř vybavovat.

Přes tyto dílčí námitky, považuji diplomní bakalářskou práci Mgr. Marka Pučalíka O.Cr. za velmi zdařilou a přínosnou. Proto jí s úplným přesvědčením

doporučuji k obhajobě.

Praha, 15. května 2006

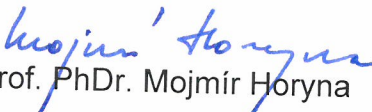

Prof. PhDr. Mojmir Horyna

po té se rozhodli pro novostavbu. Zde jsou zřejmě spojeny dvě události, mezi kterým je téměř více než desetiletý časový odstup. Při konstatování stavebních prací na dvoře, rezidenci i kostele v Tursku by bylo vhodné citovat práce Milady Vilímkové. Postrádám i odkaz na literaturu či pramen při zmínce o sochách Jana Brokofa pro kostel v Tachově. Domnívám se, že v partii presbytáře kostela sv. Václava v Lokti je zachováno z větší části starší, gotické zdivo. Hypotéza, že křížovníci měli podíl na objednavce hlavního oltáře pro kostel sv. Karla Boromejského ve Vídni u Ferdinanda Maxmiliána Brokofa je chronologicky nepravděpodobná, neboť ačkoli rád měl o tento kostel zájem již od počátku jeho stavby, dostal jej do správy až v roce 1733, kdy byl Brokof již dva roky po smrti. V případě stavby kaple rezidence v Ďáblicích lze o vlivu K. I. Dientzenhofera uvažovat pouze v rovině jeho obecně slohotvorného působení, které lze sledovat ještě dvě desetiletí po umělcově smrti, nikoli ve smyslu přímého kontaktu. Posléze považuji za vyloučené, že by bratislavský kostel, pakliže již byl v interiéru obkládán mramory, mohl stát bez střechy. V barokní stavební praxi byla střechou končena fáze hrubé stavby. Teprve pod střechou byly zřizovány klenby a teprve zaklenutý prostor bylo možno uvnitř vybavovat.

Přes tyto dílčí námitky, považuji diplomní bakalářskou práci Mgr. Marka Pučalíka O.Cr. za velmi zdařilou a přínosnou. Proto jí s úplným přesvědčením

doporučuji k obhajobě.

Praha, 15. května 2006

Prof. PhDr. Mojmir Horyna